

VI. INFORMACJE

1. Kolejne spotkanie Vox Clara Committe

W dniach 4-5 grudnia 2006 r. w siedzibie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów odbyło się kolejne spotkanie powstałej w 2001 r. grupy biskupów krajów języka angielskiego zwanej Vox Clara Committee zajmującej się nowym tłumaczeniem *Missale Romanum* na język angielski. Spotkaniu przewodniczył kard. George Pell z Sydney (Australia) stojący na czele tej grupy, a uczestniczyło w nim dziesięciu spośród 12 biskupów należących do tej grupy. Nieobecni byli kard. Francis George OMI z Chicago (USA) i bp Philip Boyce OCD z Raphoe (Irlandia).

Biskupom towarzyszyli w ich pracy następujący doradcy: ks. prałat Gerard McKay (Rzym), opat Cuthbert Johnson OSB (Anglia), o. Jeremiasz Driscoll OSB (USA), ks. Dennis McManus (USA) i ks. prałat James P. Moroney (USA).

Praca w czasie grudniowego spotkania poświęcona była przede wszystkim przeglądnieniu pierwszej połowy *Proprium Sanctorum* najnowszego tłumaczenia znajdującego się w tzw. Green Book a dokonanego przez ICEL (International Commission on English in the Liturgy). Na życzenie Kongregacji grupa kontynuowała prace nad *Ordo Missae*. Jej członkowie mają nadzieję, że praca nad tą partią tłumaczenia będzie zakończona na następnym spotkaniu. W czasie obrad członkowie i doradcy Vox Clara Committe spotkali się z kard. Arinze, prefektem Kongregacji i abp. Malcolmem Ranjith, jej sekretarzem. Kardynał Prefekt wyraził wdzięczność za wykonaną już pracę i nadzieję na dalszy postęp prac. Przypomniał także decyzję papieża Benedykta XVI dotyczącą dokładnego tłumaczenia słów *pro multis*. W języku angielskim ma to być „or many” albo „for the many”. Członkowie zebranego gremium wysłuchali również relacji na temat inicjatyw podejmowanych przez Konferencje Biskupów celem przygotowania materiałów formacyjnych dotyczących wprowadzenia nowego *Mszалу rzymskiego*.

Grupa ta pragnie się spotkać znowu w marcu 2007 r. w siedzibie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów.

2. Akcenty liturgiczne podróży apostołskiej Jego Świątobliwości Benedykta XVI do Turcji¹ (28 XI – 1 XII 2006 r.)

Chrystus przyniósł nam pokój i „jest naszym pokojem” (Ef 2, 14). Pod natchnieniem Ducha Świętego święty Paweł podkreśla tę niesamowitą prawdę naszej chrześcijańskiej wiary. I dlatego ten tekst jest podstawą motta, które Benedykt XVI wybrał za hasło swojej pielgrzymki.

---

¹ Tekst w głównej mierze powstał w oparciu o własne tłumaczenie języka angielskiego i włoskiego pochodzące z wprowadzenia do Papieskiego Mszału wydanego z okazji wizyty Benedykta XVI w Turcji, które przygotował Papieski Urząd ds. Celebracji Liturgicznych wraz abp. Piero Marinim.

I. Do jakiej Turcji przybył Papież?

Turcja nie bez przyczyny nazywana jest „Świątą Ziemią Kościoła”. Tu bowiem od dawna istniała chrześcijańska wspólnota wiary, która koncentrowała się w wielkich miastach Antiochii i Efezu, a które były świadectwem jedności, identyczności i wzrostu. Ziemia ta była także punktem rozpoczęcia pierwszego procesu ewangelizacji Dalekiego Wschodu oraz ludów słowiańskich. Tu Kościół otworzył się na świat w procesie inkulturacji, słusznie rozumiejąc termin „katolicki” jako otwarty na wszelkie kultury.

Również większa część pism Nowego Testamentu została zrodzona tutaj. Dwóch miejscowych autorów biblijnych, a mianowicie Paweł z Tarsu i Łukasz z Antiochii, pozostawiło po sobie wielkie bogactwo i podniosło chrześcijaństwo na wysoki poziom. Trzeba zatem wciąż przypominać i odwoływać się do Ojców Kapadockich oraz ich słowami pochodzącymi z Antiochii i Syrii mówić często o szeregu męczenników i wyznawców, którzy prawie każdego dnia ukazywani są w liturgii Kościoła jako prawdziwe przykłady chrześcijańskiego życia.

Podróż Biskupa Rzymskiego do Turcji, trzecia po Pawle VI i Janie Pawle II, łączy się z dwoma wielkimi ważnymi rocznicami świadków wiary: 1700-lecia urodzin Efrema Syryjczyka (306 r.) oraz 1600-lecia śmierci Jana Chryzostoma (407 r.). Obydwaj bowiem są blaskiem i stanowią „Światło Wschodu”, które Ojciec Święty Jan Paweł II wymienił w swoim liście apostolskim *Orientalis Lumen*², gdzie życzył również, aby na nowo je rozpałać i powtórnie rozniecać, tak by Kościół powszechny nadal wytrwale ukazywał światu to wspaniałe bogactwo mądrości i duchowości chrześcijańskiego Wschodu oraz z utęsknieniem przyzywał pierwsze millenium chrześcijaństwa, kiedy to Kościół żył w pełnej jedności.

W obecnym czasie żywe jest na tej ziemi wielkie bogactwo rozmaitych tradycji religijnych i kultur, przeszłych i teraźniejszych, które – harmonijnie połączone – świadczą o fakcie pluralizmu liturgicznego, pewnej duchowej ekspresji i jedności wiary w Chrystusa Pana.

Jest to więc podstawowa prawda dla rozmaitych wyznań chrześcijańskich i powinna ona mieć również zastosowanie w dialogu między chrześcijanami a wyznawcami islamu. Cienie przeszłości nie mogą bowiem zaciemniać światła promieniującego z codziennego „dialogu życia”, „dialogu miłosierdzia” oraz „dialogu religijnych doświadczeń”, które tak namacalnie wyznaczają wzajemne stosunki i relacje między chrześcijanami a muzułmanami.

II. Znaczenie podróży apostolskiej

A. Podróż duszpasterska

Kościół katolicki w Turcji z wieloma różnymi rytami (łacińskim, ormiańskim, syryjskim oraz chaldejskim) stanowi niewielką mniejszość w kraju o większości muzułmańskiej. Podobnie jak Apostoł Piotr, który napisał niegdyś swój list z Rzymu

---

² Zob. List apostolski do biskupów, do duchowieństwa i wiernych w setną rocznicę Listu apostolskiego *Orientalium dignitas* papieża Leona XIII (2 maja 1995 r.), n. 1.

do chrześcijańskiej Turcji, tak jego Następca przemówił niedawno do tej samej wspólnoty, nie tylko słowami, ale przede wszystkim swoją obecnością. Święty Piotr przynaglał wówczas chrześcijan do „uzasadnienia tej nadziei, która w was jest” (1 P 3, 15). W naszych czasach, w których widocznych jest wciąż wiele elementów rozpowszechniającej się nietolerancji religijnej, papież Benedykt XVI, przez głoszenie słowa i celebrację sakramentów świętych, przybył do Turcji, aby utwierdzić tutejszą wspólnotę katolicką w nadziei i w wierze w Chrystusa.

Wasz kraj jest bardzo drogi chrześcijanom: wiele najstarszych wspólnot kościelnych powstało właśnie tutaj i tu one wzrastały, czerpiąc natchnienie z kaznodziejskiej działalności Apostołów, zwłaszcza świętego Pawła i świętego Jana. Trwająca do dzisiaj tradycja mówi, że Maryja, Matka Jezusa, żyła w Efezie, w domu apostoła świętego Jana³.

Będąc jeszcze na pokładzie samolotu Alitalii, którym Ojciec Święty leciał do Turcji, powiedział do dziennikarzy: *To nie jest podróż polityczna, lecz duszpasterska i ma za swój cel dialog oraz wspólne zaangażowanie dla pokoju.*

Benedykt XVI podczas swojej podróży przewodniczył dwóm Eucharystiom z udziałem wiernych oraz jednej sprawowanej tylko dla papieskiej świty i małego grona zaproszonych gości.

B. Podróż ekumeniczna

Od samego początku swojej posługi Piotrowej papież Benedykt XVI zaangażował się w ekumenizm i potraktował go jako priorytet swojego pontyfikatu. Jak zaznaczył w homilii z dnia 20 kwietnia 2005 roku, wygłoszonej dzień po swoim wyborze w Kaplicy Sykstyńskiej: *obecny Następca Piotra czuje się w obowiązku odpowiedzieć jako pierwszy na to pytanie i jest gotów uczynić wszystko, co w jego mocy, by wspierać zasadniczą sprawę, jaką jest ekumenizm. Podobnie jak jego poprzednicy jest on całkowicie zdecydowany, by podtrzymywać każdą inicjatywę, która mogłaby być przydatna dla wspierania kontaktów i więzi z przedstawicielami różnych Kościołów i wspólnot kościelnych⁴.*

Jego Świątobliwość i patriarcha Bartłomiej I podpisali w Stambule wspólną deklarację, w której zaznaczyli: *Nasze braterskie spotkanie jest dziełem Boga i w pewnym sensie Jego darem. Oby nasze spotkanie stało się znakiem i zachętą dla nas wszystkich, katolików i prawosławnych, abyśmy dzielili tę samą braterską postawę współpracy i jedności w miłości i prawdzie. Duch Święty pomoże nam przygotować dzień, w którym powróci pełna jedność, w czasie i sposobie, jakiego Bóg zechce. Wtedy będziemy mogli prawdziwie się radować⁵.*

Ekumeniczny charakter podróży Biskupa Rzymskiego do siostrzanych Kościołów w Turcji podkreślony został również przez złożenie wizyty Jego Świątobliwości

---

³ Benedykt XVI, Przemówienie na spotkaniu z przewodniczącym Biura Spraw Religijnych w Ankarze (28 listopada 2006 r.). Teksty przemówień podaje w tłumaczeniu K. Gołębiowskiego (KAI).

⁴ Tenże, Orędzie do kardynałów na zakończenie Mszy świętej w Kaplicy Sykstyńskiej (20 kwietnia 2005 r.), n. 5.

⁵ Wspólna Deklaracja Patriarchy Ekumenicznego Bartłomieja I i papieża Benedykta XVI (30 listopada 2006 r.).

patriarsze Mesrobowi II Mutafyanowi z Apostolskiego Patriarchatu Ormiańskiego oraz w czasie przyjęcia w siedzibie Nuncjatury Apostolskiej ortodoksyjnego Arcybiskupa Syryjskiego oraz kilku przewodniczących wspólnot protestanckich.

Podczas swojej wizyty apostolskiej Benedykt XVI uczestniczył w trzech celebacjach ekumenicznych.

C. Podróż pod hasłem pogłębienia dialogu międzyreligijnego

Znaczące jest, że pierwsza podróż Ojca Świętego do kraju o większości muzułmańskiej, zaczęła się właśnie na ziemi, gdzie Abraham – wspólny patriarcha judaizmu, chrześcijaństwa i islamu, podjął się pielgrzymowania w wierze ku Bogu. Wspomnienie tych wspólnych korzeni łączących te trzy religie, było więc wyraźnym zaproszeniem Papieża do pokonywania wszelkich konfliktów między żydami, chrześcijanami i muzułmanami, które miały miejsce przez wieki.

Już podczas swojego długiego pobytu w Turcji delegat apostolski Angelo Giuseppe Roncalli, później papież Jan XXIII, przekonał się sam, że naglącą potrzebą w tym miejscu jest żywy dialog międzyreligijny, który znalazł swe odzwierciedlenie w deklaracji *Nostra aetate*⁶ Soboru Watykańskiego II. Papież Benedykt XVI określił niedawno tę deklarację jako *Magna Charta* Kościoła katolickiego w jego relacji ze światem islamskim⁷.

*Przygotowywałem się do wizyty w Turcji z tymi samymi uczuciami, jakie wyraził mój poprzednik błogosławiony Jan XXIII (...): „Czuję, że kocham Turków, do których posłał mnie Pan... Kocham Turków, cenię naturalne wartości tego narodu, który ma swoje miejsce przygotowane mu na drodze cywilizacji” („Dziennik duszy”)*⁸.

Podróż Ojca Świętego do Turcji stała się więc potwierdzeniem ze strony Kościoła katolickiego przekonania o pilnej potrzebie dialogu międzyreligijnego. Turcja, która jest oficjalnie państwem świeckim, spełnia bowiem funkcje pomostu między Europą a Azją oraz jest domem licznych i rozmaitych tradycji religijnych; jest ponadto krajem, skąd rozpościera się symboliczny widok na cały Bliski Wschód.

*Najlepszym sposobem kroczenia naprzód jest prawdziwy dialog między chrześcijanami a muzułmanami, oparty na prawdzie i inspirowany szczerym pragnieniem lepszego wzajemnego poznania się, z poszanowaniem różnic i uznaniem tego, co mamy wspólne. Poprowadzi nas to także do prawdziwego poszanowania odpowiedzialnych wyborów, dokonywanych przez każdą osobę, szczególnie tych, które dotyczą podstawowych wartości i osobistych przekonań religijnych*⁹.

Benedykt XVI modlił się także w Błękitnym Meczece w Stambule, a wcześniej odwiedził muzeum *Hagia Sophia*. Była to pierwsza wizyta obecnego papieża w meczecie.

⁶ Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich (28 października 1965 r.).

⁷ List do ambasadorów krajów o większości muzułmańskiej oraz przedstawicieli wspólnoty muzułmańskiej we Włoszech (26 października 2006 r.).

⁸ Tenże, Przemówienie na spotkaniu z przewodniczącym Biura Spraw Religijnych w Ankarze.

⁹ Tamże.

III. Księga liturgiczna podróży

Papieski Urząd ds. Celebracji Liturgicznych, zgodnie ze zwyczajem papieskich podróży, przygotował specjalnie na tę okazję księgę liturgiczną Papieskiej Wizyty Apostolskiej w Turcji.

Pozycja ta przeznaczona była szczególnie dla samego Ojca Świętego oraz wszystkich koncelebransów i zawierała teksty oraz rubryki planowanych celebracji w czasie podróży.

A. *Celebracje ze wspólnotą katolicką*

Celebracja Eucharystii w sanktuarium w Meryen Aria Evi w Efezie (29 XI 2006 r.)

Pierwsza celebracja Mszy świętej podczas pielgrzymki miała miejsce w narodowym sanktuarium maryjnym w Meryen Aria Evi (w Domu Marii) w Efezie, w mieście gdzie w 431 roku Sobór proklamował Boże macierzyństwo Maryi, ale też gdzie – zgodnie z pobożną tradycją – Najświętsza Dziewica mieszkała przez jakiś czas w domu świętego Jana. Świątynia ta jest obecnie punktem spotkania i modlitwy dla chrześcijan i muzułmanów, którzy uznają w Maryi zawsze Dziewicy – Matkę Jezusa; kobietę, którą wybrał Bóg dla dobra całej ludzkości.

Eucharystia była sprawowana na otwartej przestrzeni w bliskości sanktuarium i wyraźnie nacechowana była tematami mariologicznymi i eklezjologicznymi.

Użyto formularza mszalnego o Najświętszej Maryi Pannie. Teksty eucharystyczne i biblijne zaakcentowały misterium Bożego macierzyństwa Maryi, nawiązując zaś szczególnie do Jej obecności pod krzyżem Chrystusa wraz z Apostołem Janem. Jezus wypowiedział wtedy słowa: „Oto syn Twój... Oto Matka twoja” (J 19, 26-27), które zostały uznane przez Kościół za specjalny testament, w którym Chrystus powierzył Maryi Dziewicy wszystkich swoich uczniów jako Jej dzieci. Ponadto według tradycji święty Jan do końca życia opiekował się Najświętszą Maryją Panna, zabierając ją jednocześnie ze sobą do Efezu.

W pierwszym czytaniu przypomniano także wspomniany już przeze mnie na początku artykułu fragment z Listu świętego Pawła Apostoła do mieszkańców Efezu, będący również mottem tej pielgrzymki, a jako refren psalmu wybrano *Magnificat* – słowa uwielbienia Boga wyśpiewane przez Maryję.

Oprócz języka łacińskiego, w celebracji użyto również języków: tureckiego, włoskiego, francuskiego, angielskiego i niemieckiego.

Papieża na początku Eucharystii powitał Metropolita Izmiru: *W tym wspomniałym dniu, na tym szczególnym wzgórzu ma miejsce wielkie wydarzenie – papież Benedykt XVI jest wśród nas jako pokorny i szczery pielgrzym, przynoszący posłanie prawdy i miłości wszystkim ludziom wiary i dobrej woli, którzy mieszkają na tej świętej ziemi, tak bogatej w historię i dobre stosunki między narodami*¹⁰.

Natomiast Benedykt XVI między innymi powiedział w homilii: *Jezus przyszedł, by przynieść pokój wszystkim narodom. Tego powszechnego pokoju bardzo my wszyscy potrzebujemy. Ojciec Święty prosił Boga o pokój dla chrześcijan i muzułma-*

---

¹⁰ Abp Ruggero Franceschini, Powitanie papieża Benedykta XVI w Meryen Aria Evi (29 listopada 2006 r.).

nów, ale zauważył ponadto, że we Mszy świętej uczestniczą także przedstawiciele wielu wschodnich rytów Kościoła. Podkreślił więc, że ta różnorodność w jedności jest ogromnym bogactwem. Papież zaznaczył, że wspólnota chrześcijan jest na terenie Turcji *małą trzódką (...), małą mniejszością i każdego dnia doświadcza niemających wyzwań i trudności*¹¹. Ojciec Święty zachęcał więc, by chrześcijanie zawsze, nawet gdy przechodzą przez trudne doświadczenia, wraz z Maryją sławili Boga.

W modlitwie powszechnej modlono się za Kościół w Efezie i w całej Turcji, o umocnienie współpracy pomiędzy wyznaniem chrześcijańskimi, za rządzących narodami oraz za muzułmanów, by czcąc Maryję, mogli odnaleźć w Niej źródło nadziei, pocieszenia i ofiarności.

Celebracja Eucharystii w kaplicy Nuncjatury Apostolskiej w Stambule (30 XI 2006 r.)

Teksty celebracji zostały zaczerpnięte ze święta świętego Andrzeja Apostoła. Msza święta celebrowana była w języku łacińskim, podczas gdy czytania proklamowane były w języku miejscowym. W Eucharystii wzięła udział cała świta papieska.

Celebracja Eucharystii w katedrze pw. Ducha Świętego w Stambule (1 XII 2006 r.)

Przedstawiciele różnych wschodnich obrządków katolickiej wspólnoty Turcji wzięli udział we Mszy świętej, która celebrowana była w rycie łacińskim, zaś ich obecność uwydatniono przez odpowiednią ilość różnych własnych sekwencji rytualnych.

Przed Eucharystią Ojciec Święty pobłogosławił statuetkę papieża Jana XXIII, która przeznaczona była do pobliskiej franciszkańskiej bazyliki św. Antoniego.

Teksty dla celebracji w katedrze stambulskiej zostały zaczerpnięte ze Mszy wotywniej o Duchu Świętym. Celebracja ta miała wyraźnie charakter pneumatologiczny, połączony nie tylko z faktem, że katedra ta dedykowana jest Duchowi Świętemu, ale także ze względu na szczególną naturę zgromadzenia liturgicznego, złożonego z rozmaitych grup językowych oraz obrzędów, złączonych jedną wiarą, miłością i jednym Duchem.

W celebracji tej użyte były następujące języki: łaciński, turecki, francuski, niemiecki, syryjski, arabski oraz hiszpański.

Ilość rytualnych sekwencji uwydatniła obecność różnych Wschodnich obrządków wraz z ich najwyższymi Przedstawicielami: ormiańskiego, chaldejskiego i syryjskiego. Ormiańczycy zaintonowali śpiew na wejście i *Sanctus*; Chaldejczycy wykonali psalm responsoryjny oraz śpiew na przygotowanie darów (w języku aramejskim); a Syryjczycy – śpiew Ewangelii, zgodnie z ich własnym rytuałem.

Bp Louis Pelatre, podkreślając znaczenie, jakie dla umocnienia tej małej wspólnoty katolickiej ma papieska wizyta, witając Ojca Świętego rzekł: *na co dzień żyjemy pod ciężarem podziałów, ale wiemy, że kiedy chrześcijanie pracują nad swoją jednością, przygotowują równocześnie jedność wszystkich wierzących na świecie.*

¹¹ Benedykt XVI, Homilia wygłoszona podczas Mszy świętej w Efezie (29 listopada 2006 r.).

Benedykt XVI w swojej homilii mówił o darach Ducha Świętego, które są różnorodne i służą jedności. Zwracając się zaś bezpośrednio do chrześcijan powiedział: *Kościół nie chce nikomu nic narzucać i po prostu pragnie żyć w wolności, aby głosić Tego, którego nie może ukrywać, Jezusa Chrystusa, który ukochał nas aż do śmierci na krzyżu i który dał nam swojego Ducha, żywą obecność Boga pośród nas i najgłębiej w naszych duszach. Bądźcie zawsze otwarci na Ducha Chrystusa, ale równocześnie uważni na tych, którzy pragną sprawiedliwości, pokoju, godności i uznania dla siebie i dla swoich braci. Żyćcie ze sobą zgodnie ze słowami Pana: «Po tym wszyscy poznają, że jesteście moimi uczniami, jeśli będziecie się wzajemnie miłowali»¹².*

Na koniec Mszy świętej, wspólnie z patriarchą Bartłomiejem I, Papież udzielił zebranybłogosławieństwa apostołskiego. Benedykt XVI wypowiedział je po łacinie, zaś Patriarcha po grecku.

B. Celebracje ekumeniczne

Modlitwa w patriarchalnej katedrze pw. świętego Jerzego w dzielnicy Fanar (Stambuł) (29 listopada 2006 r.)

Ta wieczorna modlitwa uzupełniona została krótkim *Akolouthia*¹³, specjalnie skomponowanym na tę okazję, gdzie użyte zostały rozmaite elementy pochodzące z różnych godzin i świąt oficjum Kościoła bizantyjskiego.

Papież przekroczył próg Patriarchatu przy dźwięku dzwonów. Benedykt XVI i Patriarcha, prawosławnym zwyczajem zapalili świece przed ikoną ku czci świętego Jerzego. Wchodząc do katedry, Ojciec Święty ucałował Ewangeliarz. Obu Pasterzy okadzało dwóch diakonów, a w procesji niesiono również świeczniki biskupie.

Gdy Papież i Patriarcha wchodzili do świątyni, rozpoczął się śpiew siedmiu antyfon, z których pięć pochodziło z Psalterza oraz z tekstów bizantyjskiej modlitwy wieczornej z niedzieli. Pierwsza antyfona, pochodząca z Psalmu 88 brzmiała: „Szczęśliwy lud, co umie się radować: chodzi, o Panie, w świetle Twego oblicza. Cieszą się zawsze Twoim imieniem, wywyższa ich Twoja sprawiedliwość” (16-17); antyfona ta doskonale kontestowała z tematem światła, które łączyło się z wieczorną porą tej celebracji. Kolejna antyfona również pochodziła z Psalmu i była zaproszeniem do wychwalania chwały Pana Boga. Trzecia natomiast i szósta pochodziły ze służby niedzielnej i wyraźnie odwoływały się do Ducha Świętego, którym zostali obdarzeni Apostołowie. To Duch Święty jest bowiem źródłem wszelkiej mądrości, którą zostali obdarzeni.

Oficjum otworzyło początkowe błogosławieństwo zaczerpnięte z tradycji bizantyjskiej: „Błogosławiony jest nasz Pan Bóg, teraz i zawsze, i na wieki wieków”.

Zaintonowano później sześć tropów wybranych na tę celebrację. Pierwszy z nich pochodził z dnia Pięćdziesiątnicy, w którym Pan posłał swojego Ducha, aby uczynić Apostołów rybakami ludzi dla zbawienia całego świata. Drugi i trzeci z nich pochodził natomiast ze święta świętych Piotra i Pawła, Patronów Kościoła rzymskiego oraz ze święta świętego Andrzeja, Patrona Kościoła konstantynopolańskiego. Czwarty trop

¹² Tenże, Homilia wygłoszona podczas Mszy świętej w Stambule (1 grudnia 2006 r.).

¹³ Wyrażenie to służy oznaczeniu innej celebracji – następnej, naturalnej w kolei rzeczy. Por. *Liturgie Kościoła prawosławnego*, pr. zb., Kraków 2003, s. 8.

dotyczył zaś szczególnie szaczonej postaci świętego Benedykta, a piątą był nowym tekstem, użytym po raz pierwszy z okazji wizyty Jego Świątobliwości papieża Pawła VI w Stambule w 1967 roku – ukazujący w tekście radość miasta Konstantynopola, który gości tego, który przewodniczy Kościołowi w Rzymie i zasiada na katedrze świętego Piotra. Ostatni z tropów to *kontakion*¹⁴, intonowany w tygodniach poprzedzających Boże narodzenie, który opisuje radość świata z gotowości Dziewicy, która pragnie dać życie Słowu Bożemu.

Trzecia część oficjum zawierała sześć wersów doksológii kończącej się *trisagionem*¹⁵. Potem nastąpiła litania z siedmioma modlitwami wstawieniowymi oraz modlitwą końcową, recytowaną przez Patriarchę. Były to prośby wstawieniowe za Papieża, Patriarchę, Kościół i za cały świat.

Biblijne czytanie zostało zaczerpnięte z Proroka Zachariasza (8, 7-17). Głos proroka wołał, że wszystkie narody ze Wschodu i Zachodu zgromadzą się w Jerozolimie.

Wspólna recytacja „Ojcze nasz” nastąpiła po odczytaniu zwykłego wprowadzenia zaczerpniętego z Liturgii świętego Jana Chryzostoma, które podkreśla, iż godnym uwagi jest zaufanie Panu Bogu, wezwanie Go jako niebieskiego Ojca i mówienie do Niego. Śpiew „Ojcze nasz” zakończył wers, który zwykle konkluduje proklamację Ewangelii: „Chwała Tobie, o Panie, chwała Tobie!”.

Potem nastąpiło uroczyste uczczenie relikwii świętego Grzegorza Teologa i świętego Jana Chryzostoma¹⁶. Podczas uczczenia relikwii chór wykonał dwa tropy autorstwa tych świętych.

Ukochany Bracie, witaj! Błogosławiony kto przychodzi w imię Pańskie – tymi słowami powitał Benedykta XVI patriarcha Bartłomiej I po zakończeniu wspólnej Modlitwy Pańskiej w sprawowanej liturgii. *Z głębokim uczuciem, szczerą radością i satysfakcją witamy Cię w świętym i historycznym mieście Stambuł. Miasto to było znane z przebogatego dziedzictwa rozwoju Kościoła w ciągu wieków*¹⁷. Tu zbierały się bowiem także sobory, aby sformułować Symbol wiary.

Natomiast Benedykt XVI podkreślając dziejowe znaczenie i położenie Turcji powiedział: *Cieszę się również, że znalazłem się w tym kraju tak ściśle związanym z wiarą chrześcijańską, gdzie w czasach starożytnych rozkwitło tak wiele Kościołów. Myślę o zachętach św. Piotra do wczesnych wspólnot chrześcijańskich „w Poncie, Galacji, Kapadocji, Azji i Bitynii” (1 P 1, 1) i o bogatym żniwie męczenników, teologów, duszpasterzy, osób zakonnych oraz o świętych mężczyznach i kobietach, które Kościoły te zrodziły w ciągu wieków*¹⁸.

¹⁴ To dawna forma poetycka, grupa kanyków (zwykle 24) ku czci świętych lub święta; obecnie pozostała z niej jedynie pierwsza strofa. Zob. *Liturgie Kościoła prawosławnego...*, s. 314.

¹⁵ Stanowi on hymn pochwalny na cześć Trójcy Świętej, odmawiany i śpiewany po prefacji, rozpoczynający się trzykrotnym *Sanctus*.

¹⁶ Część relikwii tych dwóch świętych Ojców Kościoła w Konstantynopolu, spoczywa od niedawna w Bazylice świętego Piotra, gdzie otrzymał je papież Jan Paweł II, jako czcigodną pamiątkę od Ekumenicznego Patriarchy Bartłomieja I, podczas celebracji w Bazylice Watykańskiej (27 listopada 2004 r.).

¹⁷ Bartłomiej I, Powitanie papieża Benedykta XVI podczas celebracji ekumenicznej w Stambule w dzielnicy Fanar (29 listopada 2006 r.).

¹⁸ Benedykt XVI, Pozdrowienie podczas spotkania modlitewnego w katedrze patriarszej świętego Jerzego w Stambule (29 listopada 2006 r.).

Boska Liturgia o świętym Janie Chryzostomie w patriarchalnej katedrze pw. Świętego Jerzego w dzielnicy Fanar (Stambuł – 30 listopada 2006 r.)

Liturgia bizantyjska jest wspólna dla wszystkich Kościołów tej tradycji, tak ortodoksyjnego jak i katolickiego: w Grecji, na Bliskim Wschodzie, w Europie Wschodniej i w południowych Włoszech. Bizantyjskie Kościoły używają trzech anafor lub inaczej Modlitw eucharystycznych, które nazywają się po prostu „liturgiami”: św. Jana Chryzostoma – używana prawie codziennie, św. Bazylego – używana dziesięć razy w roku i św. Jakuba – używana jeden raz w roku. Bizantyjska liturgia godzin, analogicznie jak we wszystkich Kościołach Wschodnich, celebrowana jest twarzą do Wschodu. Kapłan i wierni patrzą na Wschód, gdzie Chrystus przyjdzie powtórnie w chwale. Prezbiter oręduje przed Bogiem za ludźmi; on stoi na ich czele i jak pasterz prowadzi ich na spotkanie z Panem. W różnych momentach kapłan zwraca się do ludzi, aby proklamować Ewangelię, przewodniczyć dialogowi anafory, podczas komunii ze świętymi darami oraz na błogosławieństwo. To symboliczne momenty, w których Pan Bóg przychodzi, aby spotkać swój lud.

Bizantyjska Boska Liturgia ma trzy części: przygotowanie kapłana oraz darów chleba i wina (*prothesis*) (A), liturgia katechumenów (liturgia słowa) (B) oraz liturgia wiernych (C).

A. Przygotowanie darów ma dwie części. Pierwsza, to przygotowanie kapłana, gdzie zawarte są modlitwy przy zakładaniu szat liturgicznych. Prosi on w nich Pana, aby uczynił go godnym złożenia świętej ofiary oraz wstawiania się za ludźmi i wołania do Ducha Świętego.

Potem następuje przygotowanie darów chleba i wina. I choć sam ryt przygotowania został już przez samego księdza wypełniony, to jednak cały Kościół, i w niebie i na ziemi, symbolicznie je nadal przedstawia.

B. Liturgia katechumenów wzywa do uczestnictwa katechumenów, którzy następnie są odsyłani po proklamacji Ewangelii.

Boska Liturgia rozpoczyna się inwokacją do Trójcy Świętej: „Błogosławione niech będzie królestwo Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. Dalej następują trzy litanie, jedna dłuższa i dwie krótsze, które są wołaniem do Boga o łaskę dla całego świata i dla całego Kościoła. Jest to bowiem bardzo potrzebne Kościołowi i wszystkim jego członkom. Te litanie zawsze zawierają wezwanie do Matki Bożej, która wstawia się za każdym z nas i za całym Kościołem. Po drugiej litanii następuje chrystologiczny hymn, który dla podkreślenia znaczenia jest śpiewany; jest on starożytnym liturgicznym hymnem, który sumuje podstawowe dogmaty chrześcijańskiej wiary: w Trójcę Świętą, we Wcielenie Słowa Bożego, w macierzyństwo Boże Maryi i w zbawienie, które przyniósł nam Jezus Chrystus przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie. Dalej ma miejsce tzw. „małe wejście”. W uroczystej procesji kapłan i diakon biorą Ewangelię z ołtarza, ukazują ją wiernym i powtórnie kładą na ołtarzu, aby wskazać na początek proklamacji słowa Bożego. Przed czytaniem jest intonowany *Trisagion*: „Święty Boże, Święty Mocny, Święty Nieśmiertelny...”. Potem proklamowane są dwa czytania z Nowego Testamentu, zaś zwykle po Ewangelii następuje homilia.

C. Liturgia wiernych. Trzecią częścią Boskiej Liturgii jest liturgia wiernych, w której uczestniczą całkowicie ci, którzy zostali już ochrzczeni. Na początku odbywa

się „wielkie wejście” – procesja z chlebem i winem, które składa się na ołtarzu. Chór w tym czasie wykonuje hymn: „My, którzy mistycznie przedstawiamy Cherubinów...”, to starożytny liturgiczny tekst, w którym Kościół w niebie i na ziemi, w jedności, w błaganiu i dziękczynieniu składa Panu Bogu swoje dary. Kapłan okadza ołtarz, kościół, dary i wiernych; bowiem to wszystko jest ikoną Chrystusa. Następnie uroczyście bierze patenę i kielich, i wstawiając się u Pana wspomina wszystkich czcicieli i cały Kościół, a potem kładzie je z powrotem na ołtarzu i przykrywa welonem. Następnie recytuje za siebie i cały Kościół słowa Dobrego Łotra wypowiedziane na krzyżu: „Jezu, wspomnij na mnie, gdy przyjdiesz do swego królestwa” (Łk 23, 42). Dary, a więc ten widoczny symbol Chrystusa, Baranka, który został zabity, umieszcza się następnie na ołtarzu, tak jak gdyby w grobie, z którego, po konsekracji i po poświęceniu, każdy z wiernych otrzyma w Komunii świętej Ciało Chrystusa dające życie wieczne. Po wejściu śpiewane są litanie, następuje przekazanie znaku pokoju oraz recytacja Symbolu nicejsko-konstantynopolitańskiego. Potem następuje anafora świętego Jana Chryzostoma, która ma strukturę podobną do innych anafor wschodnich i zachodnich liturgii: wstępny trynitarny dialog, prefacja, *Sanctus*, anamneza, opowiadanie ustanowienia, epikleza, modlitwy wstawiennicze i konkluzja.

Dalej następuje modlitwa „Ojcze nasz”, łamanie chleba i komunია. Przed komunią kapłan wlewa niewielką ilość wody (tzw. *zéon*), jako symbol wylania i obecności Ducha Świętego, jako źródło i oznakę życia, które przyjmujemy w komunii świętej, mając udział w życiu wiecznym samego Boga, w Jego Ciele i Krwi.

Komunia święta będzie udzielana w tej liturgii pod dwiema postaciami.

Patriarcha Bartłomiej w swojej homilii nawiązał do tej szczególnej istoty Boskiej Liturgii, *która jest doświadczeniem mistycznym, opartym o głębokie przeświadczeniu, że Chrystus jest i zawsze będzie pośród nas. (...) Wyznajemy w żalu, że jeszcze nie jesteśmy w stanie sprawować sakramentów w jedności i modlimy się, by dzień ten jak najszybciej nadszedł. (...) Ta celebrowanie przyprawia nas do siebie i zbliża. (...) Musimy być jedno ze sobą pomimo wszelkich podziałów*¹⁹.

Mogę zapewnić, że Kościół katolicki jest gotowy do tego, by uczynić wszystko, co możliwe, aby przezwyciężyć przeszkody i wspólnie z braćmi i siostrami prawosławnymi poszukiwać jeszcze bardziej skutecznych metod współpracy duszpasterskiej – odpowiedział z kolei Benedykt XVI. *Tylko przez braterską komunię chrześcijan i przez ich wzajemną miłość przestanie o miłości Boga do każdego mężczyzny i kobiety stanie się wiarygodne*²⁰ – dodał.

Należy też dodać, iż ta celebrowanie ma głęboką symbolikę i można ją nazwać odwiedzina Piotra u jego brata Andrzeja, gdyż to właśnie 30 listopada obchodzi się święto ku czci tegoż świętego. Przywołując obraz powołania tych dwóch braci, dziś w tej liturgii spotkali się obydwaj następcy świętego Piotra i Andrzeja, bo przecież Kościoły Rzymu i Konstantynopola to Kościoły siostrzane.

Przed wyjściem z katedry Bartłomiej I i Benedykt XVI, stojąc przed ikonostasem,

¹⁹ Bartłomiej I, Homilia podczas ekumenicznej celebrowanie liturgii godzin w rycie bizantyjskim w Stambule w dzielnicy Fanar (30 listopada 2006 r.).

²⁰ Benedykt XVI, Homilia podczas ekumenicznej celebrowanie liturgii godzin w rycie bizantyjskim w Stambule w dzielnicy Fanar (30 listopada 2006 r.).

obaj udzielili licznie zebranych uroczystego błogosławieństwa.

Liturgia słowa w ormiańskiej katedrze pw. Najświętszej Maryi w Stambule (1 XII 2006 r.)

Modlitwy i sekwencje rytualne tej celebracji zostały złożone z rozmaitych elementów występujących w całej celebracji Eucharystii w liturgii ormiańskiej.

Zanim nastąpiła procesja wejścia do katedry, zgodnie z narodową tradycją ormiańską, Ojciec Święty otrzymał chleb, sól i różaną wodę jako symbole powitania, gościnności i dobrych życzeń.

Gdy Papież i Patriarcha wchodzili do katedry, chór wykonał śpiew: *Herasciapar Asdvardz (O cudowny Boże)*, który przybliżył ówczesną historię konwersji Ormian na chrześcijaństwo dzięki wysiłkom świętego Grzegorza Iluminatora.

U stóp ołtarza została wypowiedziana modlitwa. Ojciec Święty i Patriarcha zajęli swoje miejsca przed poświęconym ołtarzem, skąd potem była proklamowana Ewangelia niesiona w procesji.

Służba Boża w ormiańskiej katedrze apostołskiej wyraziła radość całego Apostołskiego Kościoła Ormiańskiego z wizyty Jego Świątobliwości papieża Benedykta XVI w swoich gościnnych progach.

*Dziękuję Bogu za wiarę i chrześcijańskie świadectwo ludu ormiańskiego, przekazywane z pokolenia na pokolenie, często w prawdziwie tragicznych okolicznościach, jak te, których doświadczył w minionym stuleciu – powiedział pełen wdzięczności Papież. Spotkanie dzisiejsze jest czymś więcej niż zwykłym gestem przyjaźni, jest znakiem podzielanej wspólnie nadziei w obietnice Boga i naszego pragnienia, by spełniła się modlitwa Jezusa o jedność. (...) Teraz, ponieważ wszyscy potrzebujemy pokoju z Bogiem, sprawmy, aby jego podstawą była zgoda między braćmi. Prosiłiśmy Boga o pokój i czynimy to nadal!*²¹

Na zakończenie liturgii Ojciec Święty i Patriarcha udzielili także wszystkim zgromadzonym swojego błogosławieństwa. Następnie Biskup Rzymu pobłogosławił również nowy marmurowy krzyż ormiański, upamiętniający wizyty trzech papieży w tej świątyni: Pawła VI (1967 r.), Jana Pawła II (1979 r.) oraz jego samego.

IV. Podsumowanie

Papieski Urząd ds. Celebracji Liturgicznych w przygotowaniu papieskiej podróży do Turcji współpracował między innymi z:

- Biskupami Konferencji Episkopatu Turcji, którzy na spotkaniu w dniu 18 września 2006 roku w Stambule przygotowali generalne wskazówki redakcji tekstów, języków oraz rytów, które były używane podczas pielgrzymki;
- Ekumenicznym Patriarchatem Konstantynopola w ramach przygotowania tekstów w języku angielskim i greckim dla służby Bożej w dniu 29 listopada i Boskiej Liturgii w dniu 30 listopada;
- Zwierzchnictwem ormiańskiej katedry apostołskiej.

---

²¹ Tenże, Przemówienie w katedrze Ormiańskiego Kościoła Apostołskiego w Stambule (30 listopada 2006 r.).

Również należy nadmienić, iż z tej okazji Biskupi Izmiru i Stambułu powołali również specjalną komisję liturgiczną.

Ufamy więc mocno, iż wszystkie teksty liturgiczne i modlitwy, które wypowiedział Ojciec Święty, zawarte w przygotowanej księdze liturgicznej, staną się wielkim świadectwem papieskiej miłości do Tureckiego narodu, do Siostrzanego Kościoła w Konstantynopolu i miejscowej wspólnoty katolickiej w Turcji. Celebracja Eucharystii i głoszenie słowa Bożego przez Biskupa Rzymskiego do wspólnoty w Efezie i Stambule była bowiem oczywistym poparciem, zachętą i darem, który Następca świętego Piotra pozostawił Kościołowi w Turcji, aby pozostał złączonym z nim w wierze i miłości, w komunii ze swoimi własnymi Pasterzami i Papieżem Rzymskim oraz w otwarciu na ekumeniczny dialog, a szczególnie ten międzyreligijny, zachowując i promując wśród wszystkich ludzi pokój, wolność, sprawiedliwość społeczną oraz moralne wartości²².

Część mojego serca została w Stambule – oświadczył przed wylotem do Rzymu Benedykt XVI.

Ks. Krystian Kletkiewicz

3. *Spotkanie Vox Clara Committe*

W dniach 23-26 października 2006 r. w siedzibie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów po raz kolejny spotkała się grupa biskupów krajów języka angielskiego zajmująca się nowym tłumaczeniem *Missale Romanum* na język angielski. Grupa licząca 12 biskupów spotyka się w Rzymie od kwietnia 2002 r. dwa razy w roku, październikowe spotkanie było drugim w roku 2006.

Na 12 członków tego zespołu obecnych było ośmiu. Nieobecni byli: kard. Cormac Murphy-O'Connor z Westminsteru (Anglia), kard. Francis George OMI z Chicago (USA), kard. Justin Rigali z Filadelfii (USA) i abp Oswald Gracias z Bombaju (Indie). Kardynała z Westminsteru zastępował bp David McGough.

Jako doradcy biskupów obecni byli: ks. prałat Gerard McKay (Rzym), opat Cuthbert Johnson OSB (Anglia), o. Jeremiasz Driscoll OSB (USA), ks. Dennis McManus (USA) i ks. prałat James P. Moroney (USA).

Praca zebranego zespołu w większości była poświęcona przeglądnięciu najnowszego tłumaczenia tekstów wspólnych o świętych z tzw. Green Book przygotowanym przez ICEL (International Commission on English in the Liturgy). Najważniejsze poprawki zostały naniesione w tekście.

W drugim dniu obrad miało miejsce spotkanie z kard. F. Arinze, prefektem Kongregacji. W czasie rozmowy z Kardynałem Prefektem mówiono o *Ratio Translationis for the English Language*, które ma służyć aplikacji zasad zawartych w instrukcji *Liturgiam authenticam* do tłumaczeń rzymskich tekstów liturgicznych na język angielski. Vox Clara Committe przygotował propozycje aplikacji zasad. To *Ratio* Kongregacja ma zatwierdzić w najbliższym czasie.

Uczestniczący w pracach Vox Clara Committe dotąd spotykali się w Rzymie dwa

²² Deklaracja o stosunku Kościoła..., n. 3.

razy w roku. W roku 2006 zaplanowali jeszcze trzecie spotkanie w grudniu, a w przyszłym roku planują cztery spotkania.

4. Liturgiczne nowości wydawnicze

Książki

Antonio M. Zaccaria Igirukwayo, *L'Eucaristia. Fondamento cristologico della vita morale*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006, ISBN 88-209-7777-1.

Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petri del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006, ISBN 88-209-7883-9.

Rok Eucharystii w diecezji drohiczyńskiej, red. ks. Sławomir Mazur, ks. Mirosław Łaziuk, Drohiczyn 2006, ISBN 83-60239-15-0.

Rinaldo Falsini, *Gesty i słowa Mszy Świętej. Aby lepiej je rozumieć*, Wydawnictwo OO. Franciszkanów „Bratni Zew”, Kraków 2006, ISBN 83-88903-72-1.

Bogusław Nadolski TChr, *Homilie o sakramencie pokuty i pojednania*, WAM Kraków 2006, ISBN 978-83-7318-843-3.

Heinz-Günter Bongartz, *Österliche Lichtspuren. Alttestamentliche Wege in die Osternacht - Ein Lese- und Arbeitsbuch*, Don Bosco Verlag, München 2006, ISBN 3-7698-1347-2.

Christian Kriegbaum, *Die „Sonntägliche Wort-Gottes-Feier“ – aus der Not geboren, zum Segen geworden. Dissertationen, Kanonistische Reihe, Bd. 21*, EOS Klosterverlag, St. Ottilien 2006, ISBN 3-8306-7261-6.

Bußgottesdienste. Versöhnung feiern im Kirchenjahr. Hrsg. v. Monika Maßmann. Konkrete Liturgie, Pustet Verlag, Regensburg 2006, ISBN 3-7917-1991-2.

Anton Dinzinger, Heidi Ehlen, *Freut euch alle. Familiengottesdienste für alle Sonntage im Kirchenjahr, Lesejahr C*. Konkrete Liturgie, Pustet Verlag, Regensburg 2006, ISBN 3-7917-2027-9.

Heriburg Laarmann, *Wir feiern das Leben. Gottesdienstmodelle von Aschermittwoch bis Pfingsten*, Herder Verlag, Freiburg 2006, ISBN 3-451-28965-2.

Eduard Nagel, *Auf zwei Minuten. Gedanken und Impulse zur Feier des Gottesdienstes*, Herder Verlag, Freiburg 2006, ISBN 3-451-28966-0